

ምዕራፍ ክልተ

ልዕልነት ሕጊ

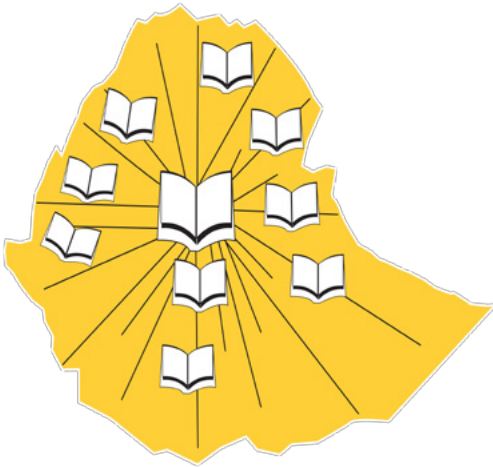
ዕላማ ትምህርቲ እዚ ምዕራፍ፡-

ኣብዚ ምዕራፍ ዘሎ ትምህርቲ ተምሂርኩም ምስፈጸምኩም፡-

- ኣብ መንጎ ፌዴራላዊ መንግስትን ክልላዊ መንግስታትን ዘሎ ኣድነትን ኣፈላላይን ትፈልጡ።
- ኣድላይነት ደረት ስልጣን ትርድኡ።
- ካብኹም ዝሕሎ ስነ ምግባር ትፈልጡ።
- ግዕዝይና ዘስዕቦም ፀገማት ትዝርዝሩ።

2.1. ሕገ መንግስቲ

2.1.1 ኣድነትን ፍልልይን ሕገ መንግስታት ፌዴራልን ክልላትን

ሰእሊ 2.1 - ሕገ መንግስታት

- ኣብቲ ሰእሊ ዝተሓበሩ ሕገ መንግስታት ኣድነትን ፍልልይን እንታይ ይመስል?

ካብዚ ቀደሱ ካብ ሕገ መንግስቲ ፌዴራልን ብሄር ብሄርሰባትን ህዝብታትን ክልል ደቡብ ሕገ መንግስቲ መእተዊ ብኸፋል ዝተወሰዱ ሓሳባት ቀሪቦም ኣለዉ። ብብጉጅለ ኮይንኩም ነቶም ሓሳባት ብምንፃር ስዒቦም ንዘለዉ ሕቶታት መልሲ ብፅሑፍ ኣቕርቡ።

<p>መእተዊ ሕገ መንግስቲ ፌዴራሊዥን /ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ/</p>	<p>ኣብ 1994 ዓ.ም ዝተመሓየሸ መእተዊ ሕገ መንግስቲ ብሄራት፣ ብሄርሰባትን ህዝብታትን ክልል ደቡብ</p>
<p>ንሕና ብሄራት፣ ብሄርሰባትን ህዝብታትን ኢትዮጵያ፡-</p> <p>ኣብ ሃገርና ኢትዮጵያ ዘላቕ ሰላም፣ ውሕስና ዘለዎ ዲሞክራሲ ንክፃስል፣ ምጣነ ሃፍትን ማሕበራውን ምዕባለ ክቀላጠፍ፣ ናይ ባዕልና ዕድል ባዕልና ናይ ምውሳኝ መሰል ተጠቐምና፣ ብናፃ ድሌትና፣ ኣብ ናይ ዓርስና ፍቓድን ልዕልነት ሕግን ዝተደረኸ ሓደ ፖለቲካዊ ማሕበረሰብ ብሓባር ንምህናዕ ቆሪዕና ብምልዓል፣</p> <p>እዚ ዕላማዚ ኣብ ሽትኡ ንምብፃሕ ፣መሰረታዊ መሰል ውልቀ ሰባት፣ ብሄር ብሄርሰባትን ምክባርም፣ማዕርነት ቦታ ምርግጋፀ፣ ባህልታትን ሃይማኖታትን ብዘይ ዝኾነይኹን ኣፈላላይ ክስጉሙ ናይ ምግባር ኣድላይነት እምነትና ፅኑዕ ብምኅኑ፣</p> <p>ሃገርና ኢትዮጵያ ነናይ ባዕልና ዘኹርዕ ባህሊ ዘለና ነናይ ባዕልና መልክዓምድርን ኣሰፋፍራን ዝነበረናን ዘለናን፣ ብሄር ብሄርሰባትን ህዝብታትን ኣብ ዝተፈላለዩ ዓውደ ስራሕታትን ብርኪ ርክብን ተኣሳሲርና ሓቢርና ዝነበርናላን እንነብረላ ዘለናን ሃገር ብምኅና፣ ዘጥረናዮ ናይ ሓባር ረብሓን ኣርኣኢያን ኣለና ኢልና ስለ እንኣምን፣</p> <p>እዚ ሕገመንግስቲ ልዕል ኢልና ንዝገለፅናዮም ዕላማታትን እምነታትን መእሰሪ ክኾነና ኢልና በቶም መሪዕና ዝለኣኸናዮም ወከልትና ኣቢልና ኣብ ዋዕላ ሕገ መንግስትና ሎሚ ዕለት 29 ሕዳር 1987 ዓ.ም ኣፅዲቕናዮ ኣለና።</p>	<p>ንሕና ብሄራት፣ ብሄርሰባትን ህዝብታትን ደቡብ፡-</p> <p>ኣብ ሓባራዊ፣ ምፍቕቓድን ማዕርነትን ተደሪኽና ኣብ ዘቆምናዮ ክልል ልዕልነት ሕጊ ክፃስል፣ ምጣነ ሃፍታውን ማሕበራውን ምዕባለና ክቀላጠፍ፣ ናይ ባዕልና ዕድል ባዕልና ናይ ምውሳኝ መሰልና ተጠቐምና ቋንቋና ባህልናን ሐድነትናን ዝያዳ ንምጥንኻር፣ መንነትና ተኸቢሩ ብቃልስናን ብዝኸፈልናዮ መስዋእትን ዝተረኸበ ሰላምን ዲሞክራሲን ዘላቕኩቱ ንምርግጋዕ፣</p> <p>እዚ ዕላማ ኣብ ክልልና ኣብ ሽትኡ ንምብፃሕ መሰረታዊ መሰላት ውልቀሰባት፣ ብሄራት፣ ብሄርሰባትን ህዝብታትን ምክባርምን ማዕርነት ቦታ ምርግጋፀን ቋንቋታትን ሃይማኖታትን ብዘይ ኣፈላላይ ብማዕርነት ንክስጉሙ እምነትና ፅኑዕ ብምኅኑ፣</p> <p>ብሄራት፣ ብሄርሰባትን ህዝብታትን ደቡብ ናይ ባዕልና ዝኾነ ዘኹርዕ ባህልን መልክዓ ምድራዊ ኣሰፋፍራን ዘለና፣ ኣብ ዝተፈላለዩ ዓውደ ስራሕታትን ብርክታት ርክብን ተኣሳሲርና ሓቢርና እንነብረላ ክልልና ብምኅና፣ ዘጥረናዮ ናይ ሓባር ረብሓን ኣመለኻኸታን ኣለና ኢልና ስለእንኣምን፣</p> <p>እምባኣርከስ ሎሚ ዕለት 2 ሕዳር 1994 ዓ.ም ኣብ ከተማ ኣዋሳ ኣብ ዘካየድናዮ ካልኣይ ህፁፅ ዋዕላ ቤት ምኽሪ ክልል ዝተመሓየሸ ናይ 1994 ዓ.ም ረቂቕ ሕገ መንግስቲ ብሄራት፣ ብሄርሰባትን ህዝብታትን ክልል ደቡብ ዘቲና ኣፅዲቕናዮ ኣለና።</p>

መል መዲ 1

ነዞም ዝሰዕቡ ሕጎታት መልሲ ሃቡ፡፡

- 1) ኣብዞም ቀሪቦም ዘለዉ ክልተ ሕገ መንግስታት መእተዊ ዘሎ ኣድነት ብዝርዝር ግለፁ፡፡
- 2) ኣብ ክልቲኦም ሕገ መንግስታት መእተዊ ዘሎ ፍልልይ ብዝርዝር ግለፁ፡፡
- 3) ሕገ መንግስቲ እቲ ክልልን ሕገ መንግስቲ ፌዴራልን መበገሲ ምግባሩን ከምኡ'ውን ዘይፃባእ ምዃኑን ዘርእዩ ኣሳባት ብምንፅፃር ኣርእዩ፡፡
- 4) ብመሰረት እዚ፣ ዘለኹሙሉ ክልል ወይ ኣደ ካልእ ክልል መሪፅኩም ምስ ሕገ መንግስቲ ፌዴራል ብምንፅፃር ኣድነቶምን ፍልልዮምን ብብጉጅለ ኮይንኩም ብምስራሕ ኣርእዩ፡፡

ሕገ መንግስቲ ፌዴራሊዝም ብሂራት፣ ብሂረሰባትን ህዝብታትን ኢትዮጵያ መሪግም ብዝለእኹዎም ተወከልቶም ተዘትዮሉ ዝፀደቁ ብምዃኑ ኣብዛ ሃገር ዘለዉ ኩሎም ሕጎታት መበገስን ላዕለዎይ ሕግን እዩ፡፡ መንግስታት ክልል'ውን ናይቲ ክልል ህዝቢ ብዝመረጸም ተወከልቲ ኣቢሉ ብቤት ምክሪ ክልል ይፀድቑ፡፡ ብምዃኑ'ውን ኣብቲ ክልል ናይ ዘለዉ ሕጎታት ኩሎም ላዕለዎይ ሕጊ እዩ፡፡

ካብዚ ብምብጋስ ክልቲኦም ሕጎታት /ሕገ መንግስቲ ፌዴራልን ሕገ መንግስቲ ክልልን/ ህዝብታት ብዝመረፁዎም ተወከልቶም ተዘትዮሎም ዝፀደቁ ምዃኖም ንግንዘብ ኢና፡፡ ቀንዲ ዕላማ ሕገመንግስቲ ፌዴራል ናይ ዝተፈላለዩ ኣካላት መንግስቲ ስልጣንን ኣላፍነትን ምውሳኔ፣ ዜጋታት ዘለዉዎም መሰረታዊ መሰላትን ነፃነታትን ምሕጋግ /ምድንጋግ/ እንትኾን ዕላማ መንግስታት ክልል ድማ ኣብ መንግስቲ እቲ ክልል ዘለዉ ዝተፈላለዩ ኣካላት ስልጣንን ኣላፍነትን ምውሳኔ፣ ኣብቲ ክልል ዘለዉ ህዝብታት ዘለዉዎም መሰረታዊ መሰላትን ነፃነትን ምሕጋግ /ምድንጋግ/ እዩ፡፡

ካልኦት ሕግታት፣ ደምብታትን ኣሰራርሓታትን ኩሉ ልዕሊ ኩሎም ሕግታት ምስ ዝኾነ ሕገ መንግስቲ ፌዴራል ከምዘይግብኡ ኩሎም ኣብ ክልላት ዝወፁ ሕግታት፣ ደንብታትን ኣሰራርሓታትንውን ምስ ሕገ መንግስቲ ክልል ዝግብኡ ኣይኾኑን።

ሰለዚ ክልቲኦም ሕገመንግስታት ብሙሉእ ፍቓድ ህዝብታት ዝፀደቑን ብብ ደረጃኦም ላዕለዎት ሕግታት ብምኅኛኖምን ሓደ ዓይነት ባህርይ ከምዘለዎም የመልክት /ይሕብር/። እዚ ማለት ሕገ መንግስቲ ፌዴራል ብደረጃ ሃገር ላዕለዎይ ሕጊ እንትኾን፣ ሕገ መንግስቲ ክልላት ድማ ኣብ ክልላት ላዕለዎት ሕግታት እዮም።

ፍልልዮም ድማ ሕገ መንግስቲ ፌዴራል ልዕሊ ኩሎም ኣብታ ሃገር ዘለዉ ሕግታት እንትኾን፣ ሕገ መንግስቲ ክልላት እውን ብደረጃ ክልሎም ጥራሕ ላዕለዎት ሕግታት ኮይኖም የገልግሉ። እዚ ብምኅኛኑውን ንሕገ መንግስቲ ፌዴራል ዝግባእ ሕገ መንግስቲ ወይ ሕጊ ብብርኪ ክልል ክወፅእ ኣይክእልን።

መልመዲ 2

ሀ) ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ኣብ ላዕሊ ንዝቐረበ ሓሳብ መሰረት ብምግባር መልሱ።

1. ሕገ መንግስታት ፌዴራልን ክልል ብኸመይ ዓይነት መንገዲ ይፀድቁ?
2. ሕገ መንግስቲ ፌዴራልን ክልላትን ልዕሊ ኩሎም ሕግታት ምኅኛኖም ብምንታይ መልክዕ ከም ዝኾነ ግለፁ።
3. ሕገ መንግስታት ፌዴራልን ክልላትን ዘመሳስሉዎምን ዘፈላልዩዎም ነጥብታት ዘርዝሩ።

2.2. ስነ ምግባር

2.2.1. ብደረጃ ሃገር ካብ ተምሃራይ ትፅቢት ዝግበር (ዝሕሎ) ስነ-ምግባር

- ኣብ ኣብያተ ዕዮ መንግስቲ ዝርከቡ መትከላት ስነ ምግባር፣ ሓቅነት፣ ተአማንነት፣ ቅንዕና፣ ምስጢር ምሕላው፣ ንሕቶ ህዝቢ ምላሽ ምሃብ፣ ተሓታትነት፣ ኣድልዎ ዘይምፍም፣ ሕጋዊ ብዝኾነ ስልጣን ብግቡእ ተገልጋሊ ምዃን፣ ሕጊ ምኽባርን መርኣያ ምዃንን እዮም።
- እዞም መትከላት ሰራሕተኛ ክፈልጦም ምግባሩ እንታይ ረብሓ ዝህብ ይመስለኩም?

ክውለድ እየ፤

እነይ ንዓይ ሓዛ ኮፍ ኢላ ሪጋኣ እናተፀበየት እያ።

«ንምዃኑ እንታይኪ ኣሕሚሙኪ እዩ ናብ ቤት ሕክምና ዝመፃእኺ?»
በልክዎ ብሃንደበት።

«ንምዃኑ ንስኻ መንኢኻ? ኢላ» ሓተተትኒ።

«ኣነ ውላድኪ እየ። መን መሲሉኪ? በልኩዎ። ብዝበለፀ ከእምና ደልየ ድማ ኣብ ውሽጢ ማህፀና ምዃነይ ንኸተረጋግፅ ክልተ ግዛ ተገላበጥኩ።

«እቲ ዝመፃእኺሉ ታሪኽ ክሰምዕ መሰለይ እዩ»

«ነኣኻ ንምንፃል!»

«ንከይውለድ?»

«እወ»

«ክውለድ እየ» በልኩዎ ዓው ብምባል።

ኣነስ ክውለድ እየ!! ሃገረይን ወገነይን ናብ ዕቡኞ ዘብፅሕ ራእይ ኣለኒ። ኩሎም ሰባት ክፉኣት እዮም ዝብል እምነት የብለይን። ርኽሳት ከምዘለዉ ርህራሃት ውን ኣለዉ፣ ንሓሳዊ ሓቀኛ፣ ንክዳዕ እሙን፣ ንዕቡይ ትሑት፣ ንክፉእ ጥዑይ፣ ንበዓለገ ለባም፣ ንኣበረኛ ፈታውሰብ፣ ንመባኣሲ መተዓረቂ፣ ተፈጢሩ እዩ።

ስለዚ ካብ ብሀዚኡ ዕቡኞ ሰብ ንምርኣይ ናፊቕ ኣለኹ። ብፍላይ ዕቡኞ መሓዛ/ዓርኪ/ ንኸህልወኒ፣ ኣብ ልዕሊ ዓርኪ ዓርኪ ኞንእን ምምቕናይን ዘይፍሕስ፤

ናይ ዝሞተ መሓዝኡ ፅቡቕት ሰራሕቲ ናተይ እዩ ዘይብል፤ ኣብ እዋን ፀገምካ ዝበፅሐልካ፤ ብኣፍ ዘይኮነስ ብተግባር ዝኣምን ናይ ልቢ መሓዛ ክህልወኒ እደሊ እዩ።

ንሃገሩ ብሓቂ ዝሰርሕ፤ ቢሮክራሲ ዘየበላሽዎ፤ ዘይሰርኻ፤ ንግዕዝይና ተዋጊኡ ዘዋግእ፤ ንዕቤት ሃፍትን ድሕንነትን ወገናቱ፤ ከይሰልከዮ ዝሰርሕ፤ ብኣተሓሳስባ ፀዓዱ ዘይተመረዘ፤ ባህሉን ባህሊ ህዝብን ዘማዕብል፤ ፅቡቕ ኢትዮጵያዊ ንምርኣይ ሃረፀ ኣለኹ። መርኣያነቱውን ንክፉኣት ኣርእዮ ካብ ጌገኦም ክመሃሩ ንምግባር እደሊ እዩ። ብዙሓት ዓበይቲ ሰባት ከይንስእን ስለዝሰግእ ምስዳድ ጥንሲ እኹንን ኣለኹ። ኣመጣጢንካ ኣብ ምውላድ ግን እኣምን እዩ፤ ፅቡቕ ትጉህ መራሒ ሃገርን ካብ ፀላኢ ዘድሕንን ጅግና ወታደር ምርኣይ እደሊ ኣለኹ። ስለዚ ክውለድ እዩ።

(መስፍን ሃብተ ማርያም፣ ካብ ናይ እፍታ፣ 1993 ንመምሃሪ ክኾን ተተርጊሙ ዝተወሰደ)

መ ል መ ዲ 3

ስዲቦም ንዘለዉ ሕቶታት መልሲ ሃቡ።

1. ኣብቲ ምንባብ ካብ ዝተጠቐሱ ሓሳባት ካብ ተምሃሮ ትፅቢት ዝግበረሎም ኣዮኖት ይመስለኩም? ምክንያትኩም ግለፁ።
2. ኣብቲ ምንባብ ካብ ዝተጠቐሱ ሓሳባት ተምሃሮ ከወግድዎም ይግባእ እትብሉዎም ፈሊኹም ብምውፃእ ምክንያትኩም ግለፁ።

ንልዕልነት ሕጊ ተገዛኢ ምዃን ኩሎም መሰላትን ረብሓታትን ዝክበሩሉ ስርዓት ዝቐመሉ ዓምዲ እዩ። ፅቡቕ ስነ ምግባር ድማ ንተገዛእነትን ልዕልነትን ሕጊ ቁልፊ እዩ፤ ብምዃኑውን ብደረጃ ሃገር ካብ ተምሃሮ ብዙሕ ፅቡቕ ስነ ምግባር ትፅቢት ይግበር።

ከምቲ ነፍስወከፍ ዜጋ ናይ ዓርሱ መሰል ብምክባሩ ዘርውዮ ከምኡውን ናይቲ ካልእ ዜጋ መሰል ብምክባሩ ነቲ ኻልእ ከምዘርውዮ ብምግንዛብ መሰል ካልኣት ምክባርን ክክበር ምግባርን መምርሒ ህይወት ጌሩ ክወስድ ኣለዎ። ከምኡውን መሰሉ ብጉልበት እንተይኮነስ ሕጊ ኣክቢሩ ጥራሕ ምጥቃም ከምዘለዎ ካብ ልቡ ምእማንን ምትግባርን ኣለዎ። ሕጊ ክቐፅዎኒ እዩ ወይእውን ፍሉይ

ረብሓ ክረክብ ኢየ ኢልካ ከይሓሰብካ ሕጊ ኣኸበርካ ምንቅስቓስ ልዑል መግለፂ ስነምግባር እዩ።

ዝተፈላለዩ ቋንቋታት፣ እምነታት፣ካልኦት ባህላዊ መግለፅታት ዘለዉዎም ማሕበረሰባት ብሓንሳእ ከከም እምነቶም፣ ባህሎምን ኣነባብሮኦምን ብሓባር ተስማሕሚያምን ተሓባቢሮምን ዝነብሩ ብምክእኣል ኣዩ። ስለዚ መትከል ምክእኣል ካብ ተምሃሮ ዝሕሎ ስነምግባር እዩ። መናእሰይ ተምሃሮ ኣብ ሃገራዊ ኮነ ከባቢያዊ ጉዳያት ንጡፍ ተሳትፎ ንምግባር ፍቕሪ ዓዲ ክህልዎም ይግባእ። እዚ እንተዘይኮይኑ ረብሓኦም ብውሑዳት ምምንጣሉ መሰሎም ምግሃሱ ዘይተርፍ እዩ። ብምኻኑ'ውን ኣብ ዝኾነ ይኹን ሃገራውን ከባቢያውን ጉዳይ ብዘይገለ ጎስጓሲ ምስታፍ ግቡእ እዩ።

ሃገር መናእሰይ ዜጋታታ ሓቀኛታት ክኸኑላ ትደሊ እያ። ሓቀኛነት ኣብ መንጎ ዝዝረብን ዝትግበርን ኣፈላላይ ዘይምህላው ማለት እንትኾን ዝተፈላለዩ መግለፅታት ኣለውዎ። ካብ መንጎ እዚኣቶም ዘይምሕሳው፣ ዘይምትላል ዘይምስራቕ -- ወዘተ ይርከብዎም። ብምኻኑ'ውን መናእሰይ ሓቀኛታት ክኾኑ ትፅቢት ይግበር።

ኣብ መወዳእታ መናእሰይ ተምሃሮ ክብርን ፍቕርን ስራሕ ክህልዎም ይግባእ። «ብስርሖም ዝግገቡ ሰባት ብህይወቶም ዝግገቡ እዮም» ከምዝበሃል ክሕፈር ዘለዎ ስራሕ ብዘይ ምስራሕኻ እምበር ብእትሰርሖ ዓይነት ስራሕ ምኻን የብሉን። ስራሕ ምምራፅን ምንግብን መግለፂ ድሕረት ምኻኑ ምርዳእ ይግባእ።

ብሓፈሻ ፍልልይ ኣሚንካ ብምቕባል፣ ተኸኣኢልካ ምንባር፣ ዝኾነ ይኹን ተግባር ንሕጊ መሰረት ገይርካ ምክያድ፣ ሃገርካ ምፍታው፣ ንሓቂ ምስጓም፣ ንኻልኦት ጎዲእኻ ዝተፈለየ ረብሓ ንምርካብ ዘይምድላይ፣ ትምህርትኻ ሰጢምካ ብምምሃር ኣብ ዝሓሰብካዮ ሽቶ ምብፃሕን ንሃገርን ንወገንን ዝረብሖ ተግባራት ምፍፃም ብፍላይ ካብ ተምሃሮ ዝሕለዉ መግለፅታት ፅቡቕ ስነ ምግባር እዮም።

መል መዲ 4

ስዒቦም ዘለዉ ሕቶታት ስርሑ::

ሓቀኛ፣ ፍቕሪ ሃገር፣ ምክእኣል፣
መሰል ምኽባርን ክኸበር ምግባርን፣
ትዕግስተኛ፣ ፍቕሪ ስራሕ፣

ሀ. ኣብ ውሽጢ እቲ ዓንኬል ዝተቀመጡ መግለፅታት ስነ ምግባር ቀጺሎም ንዝቐረቡ ሓሳባት ኣፀቢቹ ይስማዕም? እዩ ኣብ እትብልዎ ክፍቲ ቦታ መልኡ::

1. ኣብ ቐሽት በዓል ናትናኤል ዝነበሩ መናእሰይ ሰዓብቲ ዝተፈላለዩ ሃይማኖት እንተኾነውን ብ_____ ግን ይነብሩ::
2. እኒ ፀሃዩ ናይ ዓርሶም ዝኾነ ኣይህቡን፣ ናይ ካልኦትውን ኣይትንኩፉን እኳ ደኣስ መሰል ካልኦት ብዘይኣግባብ እንትድፈር ስኽ ኣይብሉን ብምኳኑውን ኣብነታት _____ እዮም::
3. መንእሰይ ዳንኤል ነጋዳይ እንተኾነውን ንዘይሕጋዊ ትርፊ/ረብሓ/ኢሉ ቻሉ ኣይዓዕፍን ስለዚ ኣብ ቁሽቲ _____ ብዝብል ይፍለጥ::
4. እዛ መንእሰይ ንብዙሕ ፀገማት ተፃዊራ ናብ ቐምነገር ብምብቕዓ ናይ ቁሽታ ሰባት ከም ስምኪ _____ ኢኹ ይብሉዎታ::
5. ሎሚ ንእሽተይ እትመስል ስራሕ ከይነፃቹ ዝሰርሑ _____ ዘለዎም መናእሰይ ፅባሕ ሰብ ኩባንያ ኮይኖም ንብዙሓት ዘመሓድሩ ከምዝኾኑ ምእማት ይካኣል እዩ::
6. _____ ዘለዎ መንእሰይ ናይቲ ብምክብባርን ብማዕርነትን ዝነበረላ ሃገር ጥቕዓት ንምክልኻል ዘበራብር ሰብ ኣየድልዩን::

ለ. ብደረጃ ሃገር ካብ ተምሃሮ ትፅቢት ካብ ዝግበረሎም መግለፅታት ስነ ምግባር ዉሱናት ብምቁራሕ /ብምፅራሕ/ ኣብርሀዎም፡፡

2.3. ደረት ስልጣን

2.3.1. ደረት ስልጣን ዘይምህላው ዘስዕቦም ፀገማት

- ኣብ ሓደ ቤት ዕዮ ዘሎ በዓል ስልጣን ንዝተወሃቦ ስልጣን ብዘይ ደረት እንተተጠቐሙሉ እንታይ ዓይነት ፀገም ክፈጥር ይኸእል?

ነውሪ እዩ

አይተ ናትናኤል ኣብ ጎኒ መካብብዩኦም ኣብዘሎ ክፍቲ ቦታ ሹቕ ንምስራሕ ይህቅኑ'ሞ ንሓደ መኸበሪ ደንቢ ጎረቤቶም የማኸሩዎ፡፡ ንሱድማ ፀገም የብሉን፤ ይፍረስ እንተተብሃለውን ኣነ ኣለኹ ይብሎም፡፡ ንሶም እውን እቲ ሹቕ ሰርሕዎ፡፡

ይኹን እምበር ሰለስተ ወርሒ ከይተጠቐሙሉ እቲ ቦታ መንገዲ ዝሰርሐሉ ስለዝኾነ ክፍርስዎ ተነገሮም፡፡

ንሶም ግና ንመኸበሪ ደንቢ ኣፍቂደ ኢየ ዝሰራሕኸኸዎ ብምባል ኣየፍርስን በሉ፡፡ እኳደኣስ ንሓደ ዝፈልጡዎ በዓል ስልጣን ጉቦ ሂሶም ንቶም ኣባላት ኮሚቴ ኣኸበርቲ ደንቢ ኣእሲረሙዎም፡፡

ዕዮ ጉጅለ፤

ልዕል ኢሉ ቀሪቡ ኣብዘሎ ጉዳይ ጥፍኣተኛ መን ከምዝኾነ፤ ስልጣኑ ብዘይ ደረት ዝተጠቐመ መን ከምዝኾነን በዚ ሰብብ ዝተፈጠረ ፀገም፤ ከምእውን ክኾን ዝነበሮ ትኸክለኛ ኣካይዳ ተመያየጡ'ሞ ናይ ጉጅለኹም ሓሳብ ብፅሑፍ ኣቕርቡ፡፡

ካብቶም ቀንዲ መግለፅታት ልዕልነት ሕጊ ዝኾኑ ሓደ፤ ነቲ ሰፊሕ ዝኾነ ስልጣን መንግስቲ ንምድራትን ምቁፅፃርን ዘኸእል ሜላ ምህላዉ እዩ፡፡ ደረት ስልጣን እንድሕር ዘይሃልዩ ሕጊ እናተጥሓሰ፤ ኩሉ ልዕሊ ሕጊ እናኾነ ልዕልነት ሕጊ ትርጉም ይስእንሞ ብዙሓት ፀገማት ክፍጠሩ ይኸእሉ፡፡

ደረት ስልጣን እንድሕር ዘይሃልዩ ስርዓት ኣልቦነት ይነግስጥ መሰል ዜጋታት ብዘይሕጋዊ ኣሰራርሓታት ይጠሓሱ። ትካላት ወሃብቲ ግልጋሎት ደረት ስልጣን እንድሕር ዘይተገይሩሎም መሰል ተገልገልትን ግቡኣቶምን ይገሃሱ። ካብዚ ዝተበገሰ ተገልጋላይ መሰሉ ንምኽባር ኣብ ክንዲ ብሕጋዊ መንገዲ ጉብ፣ ኣማላድን ዝመሳሰሉን መንገድታት ኣማራጺ ይገብር፤ በዚ ኣቢሉ ግዕዝይና ይጋፋሕ።

ደረት ስልጣን ኣብ ዘይነብረሉ እዋን ግልፅነትን ተሓታትነትን ኣይህሉን። ስለዝኾነ ድማ ሰብ ስልጣናት ሕጊ ምጥሓሶምን ዘይምጥሓሶምን ብግልጺ ኣይፍለጥን። ስለዚ ባዕሉ እቲ ዝተበደለ ሰብውን ዝተበደለ ምኃኑ ብዕሊ ዝፈልጠሉ ሕግን ኣግባብን ኣይነብሮን፤ ተበዲለ ኢሉኳ እንተዝሓስብ ጥርዓኑ ከቕርብ ዝኽእለሉ ኩነታት ኣይፍጠርን። ኮታስ ኣብ ስልጣን ደረት ብዘይምግባሩ ዝተፈላለዩ ኣካላትን ስራሕተኛታትን መንግስቲ ፍንው ብዝኾነ ኣገባብ ክሰርሑ ብምግባር ንምግሃስ መሰል ዜጋታት ምኽንያት ይኸውን። ንኣብነት ዝኾነ ሰብ ክቕፃዕ ዝኽእል ብዕሊ ዝተኸልከለ ተግባር እንትፍፀም፣ ሕጊ እንትጥሕስን ብግቡእ ክሲ ቀሪቡሉ ናብ ቤት ፍርዲ ቀሪቡ እንትፍረድ ጥራሕ እዩ። ይኹን እምበር እንድሕር ደረት ስልጣን ዘይሃልዩ ሓደ ሰብ ሕጊ ከይጠሓሰን ብግቡእ ክሲ ከይቀረበሉን ከይተፈረደን ብሰበስልጣናት ደረት ኣልቦ ትኣዛዝ ክቕፃዕ ይኽእል እዩ። ናይዚ ዓይነት ኣሰራርሓ ምህላው ዜጋታት ፍትሒ ናይ ምርካብ መሰሎም ዝጥሕስ እንትኾን ውዲሉ ሓዲሩ ንሃገርውን ይጎድእዩ። ስለዚ ደረት ስልጣን ክህሉ ኣዚዩ ኣድላዩ ጉዳዩ እዩ።

መልመዲ 5

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ።

1. ደረት ስልጣን ብዘይምህላው ልዕልነት ሕጊ ንምርግጋዕ ዕንቅፋት ዝኾነሉ ምኽንያት ከመይ እዩ?
2. ደረት ስልጣን እንድሕር ዘይሃልዩ ክበፅሕ ዝኽእል ፀገም እንታይ እዩ?
3. ዜጋታት ምብዳሎምን ዘይምብዳሎምን ዝፈልጡሉ ኩነታት ዝፍጠር እንታይ ዓይነት ኣሰራርሓ እንትህሉ እዩ?

4. ኣብ ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዓንቀፅ /12/ ዝተደንገገ /ዝተሓገገ ብምንባብ ስልጣን ንምድራት ዘለዎ ኣስተዋፅኦ እንታይ ከምዝኾነ ግለፁ

2.4. ምስጢር

2.4.1. ምስጢር ንምሕላው ክግበሩ ዝግብኦም ንቃቕታት

- ምስጢር ክሕሎ ከምዘለዎ ዝገልፁን ብብኸባቢኡ ዝርከቡን ኣበሃህላታት'ዶ ኣለዉ? እስቲ እንተሊኦም ግልፁዎም፡፡
- ምስጢር ንምሕላው ክግበሩ ዝግብኦም ጥንቃቕታት ኣንታይ ኣንታይ እዮም?

ተዓረ

ኣይተ ተዓረ ሰራሕተኛ ሓደ ቤት ዕዮ እዮም፡፡ ሓንቲ ፀሓፊትን ሓደ ሰራሕተኛ ዕሬትን ተመዲቦሙሎም ይሰርሑ ኣለዉ፡፡ ኣብ እዋን ዕረፍቲ ንሻሂ ኢሎም እንትወፁ መብዛሕቱኡ ግዘ ቤት ዕሕፊቶም ኣይዓፁዉን፡፡ ከምኡ'ውን ብዛዕባ ሓደ ነገር ዘርቀቐሎም ወረቓቕቲ ከይቀዳዱ ናብ መእከቢ ጉሓፍ ምእታው እዮም ዘዘውትሩ፡፡ ፀሓፊቶም ኮምፒተራ ከየጥፈኦት ምውፃእ እያ እተብዝሕ፡፡ ከምኡ'ውን ኮምፒተራ ካብ ደገ ዝመፁ መሓዙታ እዮም ዝጥቀሙሉ፡፡ እዚ ከምዚ እናሃለወ ኣብ ሓደ እዋን ኣይተ ተዓረ ንዝቐፀሩ ሓደሽቲ ሰራሕተኛታት ፈተና ከውፅኡ ይእዘዙ፤ ይኹን እምበር ኣብቲ ፈተና ትፅቢት ዘይተገበሩሉ ሰብ ሙሉእ ብሙሉእ ብምምላሱ እዚ ፈተና ወፂኡ ኣሎ ዝብል ጥርጣረ ተፈጠሩ፡፡

መልመዲ 6

ስዒቦም ዘለዉ ሕቶታት ብመሰረት እቲ ምንባብ መልሲ ሃቡ፡፡

1. እዚ ፈተና ከመይ ክወፅእ ክኢሉ?
2. እዚ ፈተና ክስረቐሉ ዝኸእል ኩነታት እንተሊኡ እዚ ንኸይፍጠር እንታይ ጥንቃቕ ክግበር ከምዝነበሮ ብመልክዕ ፀብፃብ ዕሒፍኩም ኣቕርቡ፡፡

ምስጢር ዝኾኑ ጉዳያት ምስጢርነቶም እንድሕር ዘይተሓልዩ ኣብ ውልቀ ሰባት፣ ስድራቤትን ሃገርን ዓብይ ጉድኣት ከስዕቡ ይኸእሉ እዮም። ብምኳኑውን ምስጢር ንምሕላው ልዑል ጥንቃቄ ክግበር ኣለዎ። መብዛሕትኡ ግዘ ብፍላጥ ይኹን ብዘይፍላጥ ምስጢር ዘባኸኑ ሰባት፣ እቲ ምስጢር ብምውፅኡ ምኸንያት እቲ ዝበፅሕ ጉድኣት እናረኣዩ «ንምንታይ ተዛረብኩ» «መልሓሰይ እንተተቁረፅ እንታይ ነበር» ብምባል ኣብ ከቢድ ጣዕሳ እንትወድቁ ይረኣዩ። ንምኳኑ ምስጢር ንምሕላው እንታይ ዓይነት ጥንቃቄ ክግበር ይግብኦ?

ምስጢር ንምሕላው ክግበሩ ካብ መንጎ ዝግብኦም ጥንቃቄታት ቀዳማይ ተግባር ምስጢር ዝኾኑ ጉዳያት ፈሊኻ ምፍላጥዮ። ሓድ ሓደ ግዘ ምስጢር ዝኾኑ ጉዳያት ፈሊኻ ካብ ዘይምፍላጥ ዝተበገሰ ምስጢራት ክወፁ /ክባኸኑ/ ይኸእሉ እዮም። ስለዝኾነ እውን እዩ ኣብዮ ኣብያተ ዕይኡ ምስጢር ዝበሃሉ ጉዳያት ኣብ ደንቢ ስነ ምግባር ተዘርዚሮም ዝቕመጡ።

ምስጢር ንምሕላው ፅቡቕ ስነ ምግባር የድሊ። ፅቡቕ ስነ ምግባር ዘለዎም ሰባት ምስጢር ኣየባኸኑን። እሙናት እዮም። ብግልጣጡ ፅቡቕ ስነ ምግባር ዘይብሎም ሰባት ንውልቀ ረብሐኦም እንትብሉ ምስጢር ከባኸኑ ይኸእሉ እዮም። ስለዚ ምስጢር ንምሕላው ብፅቡቕ ስነ ምግባር ምህናፅ ኣድላዩ እዩ።

ሓድ ሓዲኦም ድማ ብሸለልትነት ምስጢር ከባኸኑ ይረኣዩ። ንኣብነት ምስጢር ዘለዎ ቢሮ ከይዓፀኻ ብምኻድ፣ ምስጢር እናተፅሓፈሉ ዘሎ ኮምፒዩተር ከይዓፀኻ ምኻድ፣ ወይ ካልኣት ክሰርሑሉ ብምፍቃድ፣ ምስጢር ዝኾኑ ጉዳያት ንመሓዙቶም ብምክፋል፣ ዝነበሩዎ ቤት ዕዮ ድሕሪ ምልቃቕ ሓላፍነት ብዝጎደሎ ኩነታት ምስጢር ክባኸኑ ይረኣዩ፣ ብምኳኑውን ሸለልትነት ምውጋድ ምስጢር ንምሕላው ካብ ዝግበሩ ጥንቃቄታት እቲ ቀንዲ እዩ።

መልመዲ 7

ስዲቦም ንዘለዉ ሕቶታት ኣንቢብኩም መልሲ ሃቡ::

1. ምስጢር ዝኾኑ ጉዳያት ኣብ ደንቢ ስነ ምግባር ምግላጻም ምስጢር ንምሕላው ብኸመይ ይጠቕሙ? ተመያየጡሉ::
2. ብፅቡቕ ስነ ምግባር ምህናፅ ንምሕላው ምስጢር ብኸመይ ይጠቅም?
3. ብምኽንያት ሸለልተነት ምስጢር ዝባኸነሎም ኩነታት ከመይ ምውጋድ ይከኣል?

ዕዮ ጉጅለ፤

ስዲቦም ዘለዉ ሕቶታት ብብጉጅለ ኮይንኩም ብምስራሕ ፀብፃብ ኣቕርቡ::

1. ኣብ ቤት ትምህርትኹም ምስጢር ዝበሃሉ ጉዳያት ኣየኖት ኣዮም? እዞም ምስጢራት ንምሕላው እንታይ ዓይነት ጥንቃቄ ክግበር ይግባእ?
2. ኣብ ከባቢኹም ካብ ዘለዉ ኣብያተ ዕዮ ሓዲኡ ብምምራፅ እንታይ እንታይ ጥንቃቄታት እናተገበሩ ከም ዝኾኑ ሓቲተኩም ብፅሑፍ ፀብፃብ ኣቕርቡ::

2.4.2. ምስጢር ዘይምዕቃብ ኣብ ሃገር ዘስዕቦ ፀገም፤

- ምስጢር ብዘይምዕቃብ ኣብ ሃገር እንታይ ዓይነት ጉድኣት ክበፅሕ ይኸእል?

ምስጢር ብዘይምዕቃብ ኣብ ሃገር ብዙሓት ጉድኣታት ክስዕቡ ይኸእሉ እዮም:: ደባት ሃገር ዝሕለዉሉ ቁልፊ ዝኾኑ ምስጢራት ሸሊኾም ኣብ ኢድ ፀላኢ ኣንተኣትዮም ሃገር ብቐሊሉ ክትድፈር ትኸእል እያ:: ነዚ'ውን እዩ ኣብ እዋን ኩናት ሃገራት ሰለልቶም ናብ መፃብእቶም ኣሸሊኾም ብምእታው ምስጢር ፈልፊሎም ንምፍላጥ ፃዕሪ ዝገብሩ::

ብካልእ መዳይ ድማ ምስጢር ብዘይምዕቃቡ ምኽንያት ዓቕን ዘይብሉ ሃፍትን ንብረትን ሃገር ክባኸን፣ ክስረቕን ክበርስን ይኸእል። ንኣብነት ሓደ ጥቕብ ዝበለ ገንዘብ/ብር/ ብግዕዝይና ዝሰረቐ ሰብ ሓበሬታ ከምዝቐረበሉ እንድሕር ፈሊጡ ሃገሩ ሓዲጉ ክጠፍእ ይኸእል። ስለዚ መቐረቢ ሓበሬታ ኮነ ተቐባሊኡ እቲ ምስጢር ክዕቅድ ይግባእ። ከምኡውን ብቤት ፍርድን ፖሊስን ዝተዓቀቡ ምስጢራት ብቐሊሉ ዝባኸኑ እንተኾይኖም ገበነኛታት ከምልጡ በዚውን ዜጋታት ኣብ መንግስቶም እምነት ክስእኑ ይኸእሉ።

ካብዚ ዝነቐለ ሃገር እንትትብዝበዝን እንትትበርስን ዜጋታት እንታይ ገደሸኒ ኢሎም ክሓልፉን ሃብቲ ሃገር ክባኸንን ይኸእል።

መልመዲ 8

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ።

1. ምስጢር ብዘይምዕቃቡ ኣብ ሃገር እንታይ ዓይነት ፀገም ክስዕብ ይኸእል?
2. ሃገርና ክርኢ ዝመፀ ሓደ ወዲ ወፃኢ ዜጋ ብሃንደበት ተፋሊጠዮ፣ ዓዘር ቆዘር እናበልኩ ከዋግዖ ዝሰምዐ መሓዛይ ይኸርየለይ፣ ብዙሕ ምስጢር እኮ ነጊርካዮ፣ ግቡእኻ ኣይኮነን ይብለኒ፣ ኣነ ድማ «ዜጋ ወፃኢ ሃገር ስለዝኾነ ዘስዕዖ ፀገም የለን ዝብል ሓሳብ ኣለኒ፣ ሓቀይ እየ እንታይ ፀገም ኣለዎ?» ኢሊ ይምልሱሉ። ንሰኹምኻ እንታይ ትብሉ?

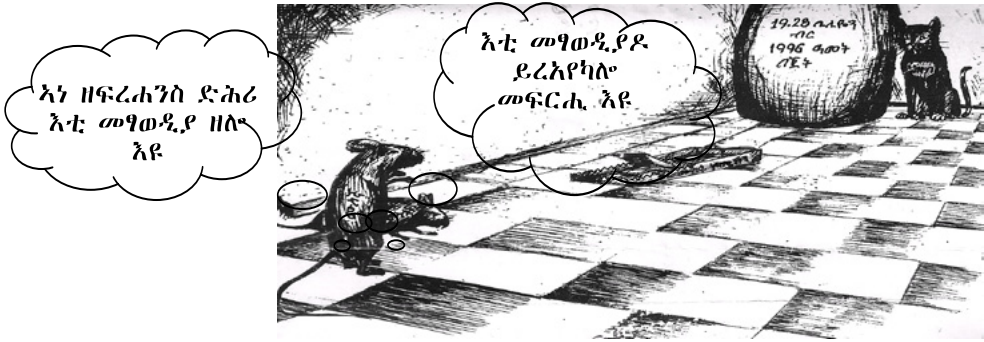
ዕዮ ጉጅለ

1. ልዕል ኢሎም ካብ ዝቐረቡ ምስጢር ብዘይምሕላው ዝፍጠሩ ፀገማት ሓዲኡ መሪዕኩም ምስጢር ብዘይምዕቃቡ ማለት ምስጢር ብምውፅኡ ምኽንያት ኣብ ሃገር ክፍጠር ዝኸእል ፀገም መርምሩ እሞ ቡብ ጉጅለ ኮይንኹም ፀብፃብ ኣቐርቡ።

2.5. መከላኸል መንገድታት ግዕዝይና

2.5.1. አድላይነት ንግዕዝይና ዝከላኸል ዲሞክራሲያዊ ትካላት

ስእሊ 2.2 ግዕዝይና ንምክልካል ትካላት ፀረ- ግዕዝይና ወሰንቲ እዮም

- መፃወዲያን ድሙን እንታይ ዝወክሉ ይመስለኩም?
- ኣብቲ ዝቐረበ ስእሊ ካርቱን ውክልና ምስልታት ምስገለፅኩም ግዕዝይና ኣብ ምክልኻል ዘለዎ ኣብነታዊነት ኣረድኡ::

መን ይኹን ትኸክል?

ዑስማን «ብኣንፃር ምክልኻል ግዕዝይና ሓይሊ ፖሊስ እኹል'ዩ» ዝብል ቅዋም ዘለዎ እንትኹን ምሕረት ድማ ካብዚ ዝተፈለየ ቅዋም ኣለዎ:: ሓዲኡ ነቲ ካልእ ንምእማን ዝገብሩዎ ምይይጥ ቀፂሊ ቀሪቡ ኣሎ:-

ምሕረት:- ገበን ግዕዝይና ካብቶም ልሙዳት ገበናት ዝተፈለየ ምዃኑ ትግንዘብዶ?

ዑስማን:- እንታይ ዝተፈለየ ግንዛብ ኣድለዮ? ገበን ገበን እዩ::

ምሕረት:- እዚ መን ክሒዳ? ገበን ግዕዝይና ምስ ካልኦት ገበናት እንትነፃፀር ግና ዝተፈላለየ ባህሪያት ስለ ዘለዎ ዝተፈለየ ጠመተ የድልዮ::

ዑስማን:- ግርም ! እንታይ እዮም እዞም ባህሪያት እዚኣቶም?

ምሕረት:- ገበን ግዕዝይና ብሜላ ኣፈፃፅምኡ መብዛሕትኡ ግዜ ስም ዲታውነትን ሃንደበታዊነትን ዝረኣየሉ ኣይኮነን፤ እኳደኣስ ብዝግባእ ተሓሲቡሉን ብጥንቃቄን ዝፍፀም ተግባር እዩ:: ብምዃኑ ውን ምስ ካልኦት ዝተለመዱ ገበናት እንትነፃፀር ሕልኽልኹን ጉድኣቱ ውን ኣዝዩ ዝኸፍኣን ክኹን ይገብር:: ስለዚ እዚ ተግባር ኣዚ ንምክልኻል ወዲብ ኣሰራርሓዮ ዝጠልብ::

ምሕረት:- ካሊ እ ክውስኸካ?

ዑስማን:- እሺ ቀፅሊ ክሰምዐኪ።

ምሕረት:- ምስዚ ብተወሳኪ ብገበን ግዕዝይና ዝጉዳእ ኩሉ ሕብረተሰብ እዩ። በቲ ገበን ተጎዲእ ኢሉ በዓል ዋና እቲ ጉዳይ እዩ በሃሊ መብሃሕትኡ ግዘ ቀልጢፉ ኣይቐርብን። ብልሙዳት ገበናት ዝጉዳእ ግና ውልቀሰብ ወይ ስድራ ቤት ክኸውን ይኸእል። ተበዳሊ ውልቀሰብ ወይ ስድራ ቤት በደሉ ንኣካላት ፍትሒ እንተቐረቡ ግና ፍፃመ እቲ ገበን ፍታሕ ክርከበሉ ይኸእል እዩ። ካልኣት ነጥብታትውን ምልዓል ይክኣልዮ። እሞ እዞም ነጥብታት ገበን ግዕዝይና ፍሉይ ኣይገብሩዎንዶ ትብል?

ዑስማን:- እቲ ነገር ከምዚ እንተኾይኑ ግዘ ክከኣል መብርሂ ፅቡቕ እዩ። እንተኾነ ግና ሕዚውን ዘለኒ ቅዋም ዘለውጠኒ ኣይኮነን።

ምሕረት:- ብዚኣምን ብኻልኣትን ጉዳያት ፍልይ ስለዝብል ሰብ ዋና እቲ ጉዳይ ኮይኖም ክከታተሉ ዝኸእሉ ትካላት ፀረ ግዕዝይና ምጥያሽ ኣድላይን ወሳንን እዩ ዝብል መርገዒ እዩ ዘለኒ ተረዲእኻለይዮ?

ዑስማን:- እዚ ሕዚ ዝነገርከኒ ነገር ናይ ባዕልኺ ኣረኣኢያ ምዃኑ ኣዩ ተረዲእ ዘለኸ።

መልመዲ 9

ልዕል ኢሉ ዝቐረበ ምይይጥ መሰረት ብምግባር ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ?

- 1. ንስኽምኸ ናይ መን ሓሳብ ንኹዕ እዩ ትብሉ? ምኽንያት እናቐረብኩም ተመያየጡሉ።

ንግዕዝይና ተሪርካ ብምውጋእን ካብ ስራ-መሰረቱ ብምውጋድን ካብ ግዕዝይና ዝፀረዩ ሕብረተሰብ ምፍግር ንፅባሕ ዘይበሃል ጉዳይ እዩ። ንግዕዝይና ተሪርካ ምቅላስን ምውጋድን ኣድላይ ዝኾነሉ ብዙሓት ምኽንያታት እንተሃለዉ እውን ስዒቦም ዘለዉ ብቐንድነት ተጠቀስቲ እዮም።

ግዕዝይና ስርዓት ዲሞክራሲን ሰናይ ምምሕዳርን ዘናውፅ እዩ። ናብ ግዕዝይና ዝኣትው ሓይልታት፣ ስርዓት ኣሰራርሓ ግልፅነትን ተሓታትነትን ክህሉ ኣይደልዩን። ምኽንያቱ እውን ዘቃልጾምን ተሓተትቲ ዝገብሮምን ስለዝኾነ እዩ። ስርዓት ግልፅነትን ተሓታትነትን እንድሕር ዘይሃልዩ ድማ ንልዕልነት ሕጊ ተገዛእነት ይጠፍእ። ልዕልነት ሕጊ እንድሕር ዘየለ መሰል ዜጋታት ብዘይ ኣግባብ ይገሃሱ። ብምዃኑ'ውን ግዕዝይና ንምክልኻል መስርሕ ስርዓት ግልፅነትን ተሓታትነትን ምህላው ኣማራጺ የብሉን።

ግዕዝይና ልምዓት ሃገር ንድሕሪት ዝጎትት፣ ንምዕባለን ዕቡቕ መነባብሮን ህዝቢ ዝፃረር ገበን እዩ። እዚ ጠንቂ ምዕባለ ዝኾነ ገበን ግዕዝይና ብፍላይ ንህዝብታት ድኻ ሃገራት ኣዝዩ ዝጎድእ እዩ። ምኽንያቱ'ውን መንግስቲ ካብ ዜጋታት ኣዋህሊሉ ቀዳምነት ንዝወሃቦም ማሕበራውን ምጣነ ሃፍታውን ልምዓት ዘውዕሎ ገንዘብ ውሑዳት ስሱዓት ሰበስልጣናት ሰሪቆም ብምውሳድ ልምዓት ከይቀላጠፉ ስለዝገብሩ ኣዩ። ብምዃኑ'ውን ግዕዝይና ክንከላኸሎ ዝግባእ ሓላኺ ልምዓትን መነወሪ ገበንን እዩ።

ገበን ግዕዝይና ሕልኸልኸን መብዛሕትኡ ብሰበ ስልጣናት ዝፍፀምን ብምዃኑ ገበኑ ካብ ካልኦት ገበናት ዝተፈለየ ይገብሮ። ብመንፅር እዚ ንግዕዝይና ኣዋጅ ብምውፃእን ደንብታት ብምቕራፅን ጥራሕ ምክልኻልን ምዕጋትን ኣይክኣልን። ስለዚ ሃገራትን መንግስታትን ነዚ ከቢድ ገበን ዝቃለሱሎም ትካላት የጣይሹ እዮም።

ኣብ ሃገርና ግዕዝይና ንምክልኻል ኮሚሽናት ስነ-ምግባርን ፀረ-ግዕዝይናን ብፌዴራልን ክልላትን ብኣዋጅ ዝተጣየሹ ኣብያተ ዕዮ እዮም። እዞም ትካላት፣ ትምህርቲ ስነ ምግባር ብምሃብ፣ በብ ኣብያተ ዕይኡ ንግዕዝይና ዘቃልዑ ኣሰራርሓታት ብምስትኽኻል፣ ከምኡ'ውን ግዕዝይና ዝፍፅሙ ገበነኛታት ንፍርዲ ብምቕራብ ንግዕዝይና ይከላኸሉ።

መልመዲ 10

ስዒቦም ቀሪቦም ዘለዉ ሕቶታት ኣንቢብኩም ተመያየጡሎም፡፡

1. ግዕዝይና ጠንቁ ሰናይ ምምሕዳር ዝኸውን ከመይ ኢሉ እዩ?
2. ግዕዝይና ማሕለኻ ልምዓት ዝኸውን ከመይ ኢሉ እዩ?
3. ገበን ግዕዝይና ንምክልኻል ተሪር ቃልሲ ዘድልዩሉ ንምንታይ እዩ?
4. ኣብ ሃገርና ግዕዝይና ንምክልኻል ዝተጣየሹ ትካላት ተግባራቶም እንታይ እንታይ እዩ?

2.5.2. ግደ ኣካላት ፍትሒ ኣብ ምክልኻል ግዕዝይና፡

ስእሊ 2.3.1 ግዕዝይና ንክላኸል

ግዕዝይና

ስእሊ 2.3.2 ግዕዝይና ብምውጋድ ፍትሒ ነፅሰል

- ሕድሕድ ስእሊ ዘተሓላልፎ መልእኸቲ ኣብርሑ፡፡
- ግዕዝይና ኣብ ምክልኻል ብፅሒት ኣካላት ፍትሒ ኣመልኪትኩም ኣብነታት እዞም ስእልታት ኣብርሑ፡፡

ከም ፖሊስ፣ ቤት ፍርዲ፣ ዓቃቢ ሕጊ ዝመሳሰሉ ኣካላት ፍትሒ ብመዳይ ምክልኻል ግዕዝይና ልዑል ኣላፍነት ዘለዎም ኣካላት እዮም። እዞም ኣካላት ፍትሒ ካብ ሕጊ ወፃኢ ዝኸኑ ሰባት /ገበነኛታት/ ተኸታቲሎም ብምቕፃዕን ብምስትኸኻልን ልዕልነት ሕጊ ንኸኸበር ቁልፊ ተራ ዝፃወቱ እዮም። ግዕዝይናውን ገበን ከም ምዃኑ መጠን ዝኸነ ይኸን ግዕዝይ ውልቀ ሰብ እዞም ኣካላት ፍትሒ ተኸታቲሎም ሕጊ ብዝእዘዞ መሰረት መስተኻኸሊ ስጉምቲ ይወስዱ።

ኣብ ሃገርና ግዕዝይና ገበን ምዃኑ ኣብ ሕጊ መቕፅዒ ገበን ተሓጊጉ እዮ። ብምዃኑውን ከም ፖሊስ፣ ቤት ፍርድን ዓቃቢ ሕግን ዝበሉ ኣካላት ፍትሒ ገበነኛ ምሓዝ፣ ናብ ፍርዲ ምቕራብ ከምኡውን ብመሰረት ሕጊ ምቕፃዕ ዝኸኸሉ ኣካላት እዮም።

መልመዲ 11

ሰዲቦም ንዘለዉ ሕቶታት መልሲ ሃቡ።

1. ኣካላት ፍትሒ ዝበሃሉ ትካላት ከመይ ዝበሉ እዮም?
2. ኣካላት ፍትሒ ግዕዝይና ዝከላኸሉሎም መንገድታት እንታይ እንታይ ኢዮም?

2.5.3. ግደ ሕብረተሰብ ኣብ ምክልኻል ግዕዝይና

- ሕብረተሰብ ዘየሳተፈ ቃልሲ ፀረ-ግዕዝይና ዝድለ ውፅኢት ዘርክብዮ ይመስለኩም?
- ሕብረተሰብ ኣብ ቃልሲ ፀረ-ግዕዝይና ከመይ እዩ ክሳተፍ ዝኸኸል?

ነፃ መስመር ስልክ.

ስእሊ 2.4 ንግዕዊና ምውጋእ ሓላፍነት ኩሉ ዜጋ እዩ።

ግዕዝይና ንፃዮፍ

ብመሰረት ኣብላዕሊ ዘቐረበ ስእሊ ሰዲቦም ንዘለዉ ሕቶታት መልሲ ሃቡ።

- ነፍስ ወከፍ ስእሊ ዘመሓላልፎ መልእኽቲ እንታይ ይመስለኩም?
- 988 ዝብል ቁፅሪ ናይ ምንታይ ይመስለኩም? ረብሕኡን እንታይ እዩ?
- ብመንፅር እቶም ስእልታት ዘመሓልፍዎ መልእኽቲ ግዕዝይና ንምቅላስ ብፅሒት ሕብረተሰብ እንታይ ክኾን ይግብኦ ትብሉ?

ኣባዲ ሃቦ በሎ

ነባሪ ቁሽት ዓዲዳዕሮ ዝኾነ ኣባዲ ኣብ ሓደ ቤት ዕዮ ብብር ሓሙሽተ ምኡቲ ዓቃቢ ንብረት ኮይኑ ተቐጺሩ። ምስ ተቆፀረ ድማ ኣብ ውሽጢ ሓፂር እዋን ዓርሱ ካብ ምቕያር ሓሊፉ ፅጉማት ስድርኡ ምቕት ዘለዎ መነባብሮ ንኸነብሩ ገይሩ። ምንኣሱ ንዝኾነ ሓዉ ሚኒ ባስ መኪና ገዚኡሉ። ኣብ እዋን ዓመት በዓል ኣብ ቁሽቱ ንዘለዉ ድኻታትን ሰብ ፀጋ ዕድመን በጊዕን ደርሆን ይዕድገሎም። በዚ ምኽንያት ብጣዕሚ ተፈታዊ ኮይኑ። ንማሓዝቱውን ሪኦምዎ ኣብ ዘይፈልጡ ሆቴል እናወሰደ የዘናግዶም ካብ ደቂ ቁሽቱ ከምኡ ፍትው የለን።

እዚ ከምዚ እናሃለዉ ሓድሓዲኦም እዚ ነገር ግዕዝይና ከይኮነ ኣይተርፍን፤ እዚ ሰብ ክንመኽሮ ኣለና እንትብሉ ካልኦቶም ድማ፤ ንኣካላት ፀረ ግዕዝይና ምጥቋም ኣለና ይብሉ። ኣብ ሳልሳይ ወገን ዘለዉ ድማ፤ ዝሰርሐ ይስራሕ ንከምዚ ዝበለ ሰናይ ዝገብር ቆልዓ ምምራቕ እምበር ምውቃስ ኣይግባእን በሃልቲ እዮም። እዚ ጉዳይ ብዝምልከት ንስኹምኻ እንታይ ትብሉ?

ዕዮ ጉጅለ፤

- ልዕል ኢሊ ዝቐረበ ጉዳይ መሰረት ብምግባር ብብጉጅለ ኮይንኩም ዓርስኹም ኣብ ናይ ኣባዲ ቦታ ኣቐምጡ እሞ ክትሰርሕዎ ዝግብኣኩም ብዕሑፍ ፀብዓብ ኣኻርቡ፡፡

ግዕዝይና ስርዓት ዲሞክራሲ ዘናውፅ፣ ሰናይ ምምሕዳር ዘፍርስ፣ ፍትሒ ዘዛብዕን ምጣነ ሃፍታውን ማሕበራውን ምዕባለ ዝጎትትን ብምኻኑ ሕብረተሰብ ተሪፍ ክቃለሶ ዝግባእ ጉዳይ እዩ፡፡ ብመንፅር እዚ እቲ ሕብረተሰብ ተርኡ ክፃወት ይኸእል እዩ፡፡

ግዕዝይና ዝፍፅሙ ሰባት ፀጊሙዎም ዘይኮነስ ካብ ስሰዐ ዝነቐለ ቀልጢፍካ ንምህፍታም ብምድላይን ዝግበርን ስልጣንን ሓላፍነትን ጉልባብ ብምግባር ዝፍፅምን ዓብይ ገበን ምኻኑ ኩሉ ማሕበረ ሰብ ክግንዘብ ኣለዎ፡፡ ስለዚ ግዕዝይና ንሕብረተሰብ ኣብ ሓደጋ ዘውድኹ ቀንዲ ፀላኢኡ ምኻኑ ተገንዚቡ ንምውጋእ ቁርፅኛ ኮይኑ ክርከብ ይግባእ፡፡

ሕጋዊ ብዘይኮነ መንገዲ ዝርከቡ ረብሓታት ውሑዳት ይኹኑ ብዙሓት ግዕዝይና እዮም ኣሞ ዝኾነ ይኹን ዓይነት ረብሓ ህጋዊ ብዘይኮነ መንገዲ ንምርካብ ዘይምሕሳብ፣ እኳደኣስ እቲ ሕብረተሰብ ክፅየፎ ይግባእ፡፡

ግዕዝይና ጠንቂ ምዕባለ ዲሞክራሲን ሰናይ ምምሕዳርን እዮም ኣብ ተግባራት ግዕዝይና ዝተሳተፉ ሰባት ብሕጊ ክሕተቱ ኣብ ምግባር እቲ ሕብረተሰብ ዓብዪ ሓላፍነት ኣለዎ፡፡ ከምኡ'ውን ንተግባራት ግዕዝይና ኣብ ዝኾነ ቦታን ግዘን ብምቅላስ ግዕዙያት ንክቃልዑ ንዝምልከቶ ኣካል ምሕባር ካብ ሕብረተሰብ ዝሕሎ ተግባር እዩ፡፡

ኣብ እንክደም ኩሎም ቦታታት ንግዕዝይና ምክንያት ይኹኑ ኣዮም ኢልና እንግምቶም ብልሹዎት ኣሰራርሓታት ክእረሙ ምሕባር ካብቲ ማሕበረሰብ ዝሕሎ ካለእ ጉዳይ እዩ፡፡ ዝሓበራ'ያ ኣፃብዕትስ ኣርቃይ የፀንብዓ ከምዝበሃል ሕብረተሰብ እንተተሓባቢፍ ግዕዝይና ክፅገት ከምኡ'ውን ካብ ሱር መሰረቱ ክጠፍእ ዝኸእለሉ ኩነታት ስለዘሎ ግዕዝይና ከብቅዕ ይኸእል እዩ፡፡

መልመዲ 12

ስዲሶም ዘለዉ ሕቶታት በብጉጅለ ኮይንኩም ተመያየጡሎም፡፡

1. ኣብ ምክልኻል ግዕዝይና ግደ ሕብረተሰብ እንታይ ከምዝኾነ ተመያየጡሉ፡፡
2. “ግዕዝይና ክቋረፅ ምግባር ይክኣል” ወይ “ግዕዝይና ከብቅዕ ዘይኮነስ ክንኪ ምግባር ይክኣል” ኣብ ዝብሉ ክልተ ሓሳባት በብጉጅለ ተመያየጡሎም፡፡

መጠቓለሊ

ሕገ መንግስቲ ፌዴራልን ሕገ መንግስቲ ክልላትን ህዝብታት መሪያም ብዝለኣኹዎም ወከልቶም ዝፀደቁ ሰነዳት እዮም። ሕገ መንግስቲ ፌዴራል ኣብታ ሃገር ዘለዉ ህዝብታት መሪያም ብዝለኣኹዎም ተወከልቲ ህዝቢ ተዘትዮሉ ዝፀደቁ እንትኹን ሕገ መንግስታት ክልላት'ውን ብብክልሉ ዘለዉ ህዝብታት ብዝመረፀዎም ኣባላት ቤት ምክር ክልል ተዘትዮሎም ዝፀደቁ ሰነዳት እዮም።

ንምርግጋፅ ልዕልነት ሕጊ ዕቡቕ ስነ ምግባር ቁልፊ ከምምዃኑ መጠን ብደረጃ ሃገር ካብ ተምሃሮ ብዙሓት ዕቡቓት ስነምግባራት ትዕቢት ይግበር እዩ።

ካብ መንጎ እዚኣቶም ሓደ ሰብ እንትዛረብ ምድማፅ፣ ምክእኣል፣ ፍልልይ ብሰላማዊ መንገዲ ምፍታሕ፣ ፍቕሪ ሃገርን ዝመሳሰሉን ይርከብዎም።

ምድራት ስልጣን ንምርግጋፅ ልዕልነት ሕጊ እወንታዊ ኣስተዋፅኦ ከም ዘለዎ ኩሉ፣ ደረት ስልጣን ዘይምህላው ድማ ልዕልነት ከይነብር ኣብ ምግባር ኣሉታዊ ብፅሒት ኣለዎ። ብፍላይ ደረት ስልጣን ዘይምህላው ኣብ ኣሰራርሓ ግልፅነትን ተሓታትነትን ከይህሉ ብምግባር ሓለፍቲ ካብ ክለ ደረት ስልጣናቶም ወጺኦም ንክሰርሑሉን መሰል ዜጋታት ክጥሕሱን ምክንያት ክኾኑ ይኸእሉ።

ምስጢር ዘይምዕቃብ ብደረጃ ሃገር ብዙሓት ፀገማት ስለ ዘሰዕብ ምስጢር ንምዕቃብ ግቡእ ጥንቃቄ ምግባር ይግባእ። ካብ መንጎ እቶም ዝወሰዱ ጥንቃቄታት ምስጢር ዝኾኑ ጉዳያት ፈሊኻ ምፍላጥን ብተኣማንነትን ብጥንቃቄን ምሕላውን እቶም ቐንድታት እዮም።

ግዕዝይና ጠንቂ ልዕልነት ሕጊ እዩ። ግዕዝይና ሕብረተሰብ ተሪፍ ክቃለሶ ዝግባእ ገበን እንትኹን ብኻልእ መዳይይ'ውን ግዕዝይና ዝከላኸሉ ትካላት ፍትሒ የድልዩ እዮም። ኮሚሽን ስነ ምግባርን ፀረ ግዕዝይናን ግዕዝይና ዝከላኸል ትካል እንትኹን ፖሊስ፣ ዓቃቢሕግን ዳያኑን ድማ ግዕዝይና ዝከላኸሉ ኣካላት ፍትሒ እዮም።

እዞም ትካላትን ኣካላት ፍትሕን ጥራሕ ግዕዝይና ንምክልኻል እኹላት እዮም ምባል ኣይከኣልን። ብምዃኑ'ውን እቲ ሕብረተሰብ ንግዕዙያት ብምቕላፅን ብምግላልን ወዘተ... ናይ ገዛ ርእሱ ሃገራዊ ሓላፍነት ክዋፃእ ይግብኦ።

መጠቓለሊ ሕቶታት

I. ስዲቦም ዘለዉ ሕቶታት ብምንባብ ነቲ ቅነዕ ሓሳብ ዝሓዘ “ሓቂ” ነቲ ዘይቅነዕ ሓሳብ ዝሓዘ ድማ “ጌጋ” ብምባል መልሲ ሃቡ።

1. ግዕዝይና ንምኽልኻል ሓይሊ ፖሊስ ጥራሕ እኹል እዩ።
2. ምስጢር ሃገር ዝሕሎ ብላዕለዎት ሰበ ስልጣናት ጥራሕ እዩ።
3. ደረት ስልጣን ኣብ ዘይህልወሉ ግዘ ግልፅነት ኣይህሉን።
4. ብብርኪ ቤት ትምህርቲ እምበር ብብርኪ ሃገር ካብ ተምሃራይ ዝሕሎ ስነ ምግባር የለን።
5. ሕገ መንግስታት ፌዴራልን ክልላትን ብኸርፅን ትሕዝቶን ፍፁም ኣፈላላይ የብሎምን።

II. ካብዚ ቀጺሉ ኣብ ዓንዲ “ሀ” ዝቀረቡ ሓላፍነታት ኣብ ትሕቲ ዓንዲ “ለ” ምስዝተዘርዘሩ ኣካላት ኣዛምዱ።

“ሀ”	“ለ”
1. ምስፍሕፋሕ ትምህርቲ ስነምግባርን ፀረግዕዝይናን	ሀ. ዓቃቢ ሕገ ለ. ኮሚሽን ስነ-ምግባርን
2. ገበነኛ ምትሓዝ፣	ፀረ ግዕዝይናን
3. ገበነኛ ብሕገ መሰረት ምቕፃዕ፣	ሐ. ቤት ፍርዲ
4. መፅናዕቲ ስርዓት ኣሰራርሓ ምክያድን ንተግባራውነቱ ክትትል ምግባርን፣	መ. ፖሊስ
5. ገበነኛ ናብ ፍርዲ ምቕራብ፣	

III. ትሕት ኢሎም ዘለዉ ባዶ ቦታታት ስዲቦም ካብ ዘለዉ ትኽክለኛ ኣምራት /ቓላት/ ወይ ሙሉኣ ሓሳባት /ሓረጎት/ ምልኡ።

- ትካላት ፀረ ግዕዝይና
- ኮሚሽን ስነ ምግባርን ፀረ ግዕዝይናን ፌዴራል
- ኮሚሽን ስነምግባርን ፀረ ግዕዝይናን ክልላት
- ሕገ መንግስቲ ክልላት

- ሕገ መንግስቲ ፌዴራል
- ልዕልነት ሕገ
- ግዕዝይና
- ኣብያተ ፍርዲ

1. ብቤት ምኽሪ ክልል ዝፀድቕ _____ እዩ።
2. _____ ግዕዝይና ዝከላኸሉ ኣካላት ፍትሒ እዮም።
3. _____ ግዕዝይና ንምክልኻል ዝተጣየሽ ሃገራዊ ትካል እዩ።
4. ኣካላት ፍትሒ ካብ ሕገ ወፃኢ ዝኾኑ ሰባት ብምስትኽኻልን ብምቕፃዕን _____ ክቕበል ይገብሩ።
5. _____ ገበን እዩ።

IV. ስዲሶም ንዘለዉ ሕቶታት ካብቶም ዝቐርቡ መማረዕታት ነቲ ትኽክለኛ ዝኾነ መልሲ ምረፁ፡-

1. ትኽክለኛ መፀውዒ ሕገ መንግስቲ ፌዴራል ዝሓዘ ኣየንኡ እዩ?

- ሀ. ሕገ መንግስቲ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ
- ለ. ሕገ መንግስቲ ዴሞክራሲያዊ ፌደራላዊ ኢትዮጵያ
- ሐ. ሕገ መንግስቲ ዴሞክራሲያዊ ፌዴራላዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ
- መ. ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ

2. ትኽክለኛ ሓሳብ ዝሓዘ ኣየንኡ እዩ?

- ሀ. ሕገ መንግስቲ ክልላት ልዕሊ ኩሎም ሕግታት ሃገር እዮም።
- ለ. ሕገ መንግስቲ ክልል ልዕሊ ኣብ ክሊ ክልሉ ዘለዉ ሕግታት እዩ።
- ሐ. ሕገ መንግስቲ ክልል፣ ህዝብታት እዛ ሃገር መሪዖም ብዝለኣኹም ተወከልቶም ኣቢሉ ዝፀደቐ እዩ።
- መ. ሕገ መንግስቲ ክልል ሓለ ሓሊፉ ምስ ሕገ መንግስቲ ፌዴራል ክፃባእ ይኽእል እዩ።

3. ረብሓ ምድራት ስልጣን ዘርኢ ኣየንኡ እዩ?

- ሀ. ምርግጋፅ ልዕልነት ሕገ
- ለ. ምዕሳል ኣሰራርሓ ግልፅነትን ተሓታትነትን
- ሐ. ስርዓት ኣልቦነት ከይነግስ ንምግባር
- መ. ኩሎም መልሲ ይኾኑ እዮም።

4. ካብ ዞም ስዒቦም ዝቐረቡ መከላኸሊ መንገዲ ግዕዝይና ዘይኾነ ኣየንኡ እዩ?

ሀ. ግዕዙያት፣ ምምዓድ ምእላይ

ለ. ንግዕዝይና ዘሳጥሑ ዝተበላሸዉ ኣሰራርሓታት ምስትኸኻል

ሐ. ዝጋዕዘዩ ንፍርዲ ምቕራብ

መ. ኩሎም መልሲ ይኾኑ እዮም፡፡

V. ነዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት ኣፀርቲ መልስታት ሃቡ፡፡

1. ደረት ስልጣን ኣብ ዘይህልወሉ ግዘ ግልፅነትን ተሓታትነትን ኣይነብርን እንትበሃል እንታይ ማለት እዩ?
2. ንግዕዝይና ከሳጥሑ ካብ ዝኸለሉ ኣሰራርሓታት ሰለስተ ኣብሩ፡፡
3. «ምስጢር ንምዕቃብ ክግበሩ ካብ ዝግብኦም ጥንቃቄታት እቲ ፈላጊ ምስጢር ዝኾኑ ጉዳያት ፈሊኻ ምፍላጥ እዩ፡፡» እንትበሃል እንታይ ማለት እዩ፡፡